

जाहिरातीचे दर,
सालील पत्र्यावर चोकरा
करावी.
व्यवस्थापक, अर्थ,
'दुर्गाधिवास' पुणे २.

अर्थ

वर्गणीचे दर
वार्षिक वर्गणी
रु. ४
(रुपाल इंग्लिश माफ)
किरकोळ अंकास
दोन आणे.

'अर्थ एव प्रधानः' इति कौटिल्यः अर्थमूलौ धर्मकामाविति । —कौटिलीय अर्थशास्त्र

संपादक—प्रो. वा. गो. काळे

सहसंपादक—श्री. वा. काळे

वर्ष ११

पुणे, बुधवार तारीख १४ मार्च, १९४५

अंक ११

डोंगर
याच्या
बालाभ्रान
अशक्त मुले
सशक्त होतात

व्ही. पी. बेडेकर
आणि सन्स लि.
मुंबई.
मसाल्याचे
व्यापारी
पुणे एजंटः—
द. ना. हेजीब

डोंगर
याच्या
नोगीचे
शुद्ध निलगिरी तेल.

नोगी आणि कं. मुंबई ४

दि बँक ऑफ इंडिया लि.

[स्थापना : १९०६]

अधिकृत मांडवल	रु.	३,००,००,०००
खालिलेले मांडवल	रु.	२,९६,७९,१००
वसूल झालेले मांडवल	रु.	१,२८,३५,५५०
रिझर्व फंड	रु.	१,७८,८५,५५०

मुख्य कचेरी: ओरिएण्टल बिल्डिंग, मुंबई.
मुंबईमधील शाखा: मुलियन एक्सचेंज, कुलाबा, काळघादेवी
आणि मलयार हिल.

इतर शाखा: अहमदाबाद (मद्र. मुख्य ऑफिस), अहमदाबाद
(एलिस बिज शाखा), अहमदाबाद (माणिक चौक शाखा), अहमदा-
बाद (स्टेशन शाखा), अमृतसर, अंधेरी (मुंबई शेजारी), बद्रि (मुंबई
शेजारी), कलकत्ता (झाहद स्ट्रीट, मुख्य ऑफिस), कलकत्ता (बडा
बजार), कलकत्ता (चौरंगी स्केअर), जमशेदपूर, जुनागड, कराची,
मद्रास, नागपूर (किंगजवे), नागपूर (इतवारी बजार), पालनपूर,
पुणे, पुणे शहर, राजकोट, सुरत, बेरावल, मुज (कच्छ).

लंडन एजन्ट्स: वेस्टमिन्सٹر बँक लिमिटेड.

हायरेक्टर्स: सर बुनीलाल व्ही. मेहता, के. सी. एस्. आय. (अध्यक्ष),
बी. अंबालाल सारंगभाई, सर जोसेफ के. नाईट, मि. ए. गोडिस,
एच. कावसजी जहांगिर, बॅरोनेट, जी. बी. ई., के. सी. आय. ई.,
मि. दिनशा के. दाजी, श्री. रामनिवास रामनारायण.

करंट डिपॉझिट अकाउंट्स:

दररोजच्या रु. ३०० ते रु. १,००,००० रकमेच्या विलकेवर ३%
दराने व्याज दिले जाते. रु. १,००,००० वरील व्याज सास योजनेने
दिले जाते. सहामाही अखेर व्याजाची किमान रक्कम ५ रु. पेक्षा कमी
खाल्यास व्याज दिले जात नाही. कायम, अल्प मुदतीच्या व सेव्हिंग
बँक ठेवी योग्य व्याजांने स्वीकारल्या जातात. व्याजाचे दर पत्रद्वारे.

बिल्स व सेटलमेंट्सप्रमाणे बँक एक्सचेंजद्वारे व ट्रेडींग म्हणून काम करते,
सर्व तऱ्हेचे ट्रेडींग काम केले जाते. नियम अर्ज करून मागवावेत.

एजंटः—एच. ए. करीमभाई

१९४४ मधील प्रगति

—तुलनात्मक आंकडे—

१९४३ साली पूर्ण झालेले काम रु. ८,००,००० रु.वर

१९४४ साली पूर्ण झालेले काम रु. १,००,००० रु.वर

विमा हप्त्यांचे उत्पन्न १९४४ साली रु. १,८३,०००
रुपयांचे वर झाले. खर्चाचे प्रमाण उतरले आहे व
त्या प्रमाणांत लाइफ फंडांत वाढ झाली आहे.

दि ट्रस्ट ऑफ इंडिया

अॅशुअरन्स कं. लि. पुणे.

मॅनेजर, व्ही. एच. देशमुख, बी. ए. अध्यक्ष:—श्री. सरदार
जगन्नाथमहाराज पंडित

ग्रंथिशोध, गजकर्ण इ. वर गुणकारी
आयोडिनचे मलम

“आयडोनेल”

श्रीधृतपापेश्वर
आद्य औषधि
पनवेल

पनवेल लि.
कारखाना
जि. कुलाबा.

विविध माहिती

कोपरगांव ट्रेडर्स कं. लि.

श्री. आर. एच. गिरमे ह्यांनी वरील नांवाची कंपनी रजिस्टर केली आहे, तिचा उद्देश "सर्वसाधारण व्यापार" असा आहे.

बँकिंग बिलाच्या चर्चेसाठी तज्ञाची मदत

रिझर्व्ह बँकेतील एक अधिकारी, श्री. रामनाथ, ह्यांस हिंदुस्थान सरकारच्या फडणविशी सात्यांत तात्पुरतें वेतलें आहे. मध्यवर्ती असेंन्लीमधील नव्या बँकिंग बिलाबाबत सरकारास त्यांनी सहाय करावयाचें आहे.

बी. ई. एस. टी. कं. लि.

बॉम्बे इलेक्ट्रिक सप्लाय अँड ट्रान्सेज कं. लि. आणि मुंबई कॉर्पोरेशन ह्यांचेमधील करार ७ ऑगस्ट १९४७ रोजी संपुष्टांत येतो. त्यावेळी कंपनीला सुमारे १० कोटी रुपये (तिच्या मालमत्तेची किंमत) व ४० लक्ष रुपये (गुढविलेचे) देऊन कंपनी विकत घ्यावयाची, का करार आणली कांहीं वर्षे लांबवावयाचा, असा प्रश्न कॉर्पोरेशनपुढे आहे.

भोर स्टेट बँक लि. ची पाली येथे शाखा

भोर स्टेट बँक लि. च्या पाली येथील शाखेचा उद्घाटन समारंभ पाढव्याचे मुहूर्तावर ता. १५ मार्च रोजी श्रीमंत सर राजा रघुनाथराव बाबासाहेब पंडित पंतसचिव, के. सी. आय. ई., राजासाहेब, संस्थान भोर, ह्यांचे हस्ते होणार आहे.

पुणे अनाथ विद्यार्थी गृह

या संस्थेत नवीन विद्यार्थी दाखल करावयाचे आहेत. प्रवेश मिळवू इच्छिणाऱ्यांनी ४ आण्याची पोस्टाची तिकिटें पाठवून छापील अर्जनमुना व नियम मागवून घेऊन ता. १५ एप्रिलचे आंत अर्ज भरून पाठवावा. या संस्थेत गरीब पण बुद्धिमान अशा विद्यार्थ्यांना प्रवेश मिळू शकतो. अशांची राहण्याची, जेवणाची व शिक्षणाची सर्व व्यवस्था मोफत केली जाते.

महारोग्यांची वसाहत

मद्रास येथील डॉ. चेट्टिअर यांनी दिलेल्या तीस एकर जागेत वरील वसाहत करण्याची योजना मद्रास कॉर्पोरेशन आस्वीत आहे. वसाहतीसाठी तीन लक्ष रुपये खर्चाचा अंदाज आहे. या वसाहतीत पांचशें महारोगी राहण्याची व्यवस्था होऊ शकेल. वसाहतीला जोडूनच पन्नास रुग्णांच्या शुश्रूषेस पुरेल एवढें इस्पितळ पण बांधण्यांत येणार आहे.

डी. डी. टी. च्या उत्पादनाची योजना

निजाम सरकारच्या हैद्राबाद येथील प्रयोग शाळेत व इतरत्रही डी. डी. टी. तयार करण्याचे प्रयोग यशस्वी झाले आहेत, आणि मोठ्या प्रमाणावर त्याचे उत्पादन करण्याची योजना निजाम सरकार आस्वीत आहे, असें प्रसिद्ध झाले आहे.

कॅश मेमोवरील सही

खरेदी-विक्रीचे वेळी घेतल्या व दिल्या जाणाऱ्या प्रत्येक कॅश मेमोवर, विक्रेत्याची सुवाच्य संपूर्ण स्वाक्षरी असली पाहिजे असे मध्यवर्ती सरकारने जाहीर केले आहे.

महाराष्ट्र बँकेची रत्नागिरी शाखा

"बँक ऑफ महाराष्ट्र"ची रत्नागिरी शाखा गुरुवार, ता. १५ मार्च रोजी सुरू होणार आहे. श्री. पी. वा. फडके हे तेथे एजंट म्हणून जात आहेत.

अमेरिकेतील स्थानिम मिल्स

सूत कातणाऱ्या गिरण्यांची संख्या अमेरिकेत १९३५ साली १,०४६ होती, ती आतां ८६७ वर आली आहे.

शहरांतील कचऱ्यापासून खत करण्याचा उपक्रम

"अधिक धान्य पिकवा" मोहिमेचा एक भाग म्हणून निजाम सरकारने, शहरांतील कचऱ्यापासून खत करण्याची योजना अंमलांत आणली आहे. १८ म्युनिसिपॅलिटीच्या आतांपर्यंत तीत सामील झाल्या असून त्यांच्या कचऱ्यापासून १,३३७ टन खत तयार करण्यांत आले आहे.

अमेरिकेची संयुक्त राष्ट्रांस खंड-उसनवार मदत

मार्च, १९४१ मध्ये अमेरिकेने खंड-उसनवार पद्धतीने संयुक्त राष्ट्रांस मदत देण्यास प्रारंभ केला. त्या मदतीची पैशांत किंमत डिसेंबर, १९४४ अखेर ३५३ अब्ज डॉलर्स भरली.

बस-बनुहाक सरकार घेणार

गुजरातमधील बसची सर्व वहतुक्र एप्रिलपासून सरकार ताब्यांत घेणार आहे. सर्व बस कंपन्या विकत घेऊन त्यांतील ३० टक्के शेअर्स मध्यवर्ती सरकार घेईल, ३० टक्के प्रांतिक सरकारकडे आणि बाकी खाजगी कंपन्यांकडे जावयाचे आहेत. युद्धानंतर लासो सैनिक बेकार होतील त्यांस काम मिळावे म्हणून ही योजना करण्यांत आली आहे, असें प्रसिद्ध झाले आहे.

मोठ्या वर्तमानपत्रांस ज्यास्त कागद मिळणार

ज्या वर्तमानपत्रांस नियंत्रणापूर्वी दरसाल ७५ टन कागद लागत होता, अशांच्या वाट्यांत आणली २५% ची वाढ करण्यांत आली आहे.

सहज हालचितीं येण्याजोगीं वरें

दरमहा १,००० फिरतीं वरें अमेरिकेहून ब्रिटनमध्ये रवाना व्हावयाची आहेत. अडीच लक्ष अमेरिकन कुटुंबे असल्या तक-लुवी वरेंत रहात आहेत. राहण्याच्या दृष्टीने हीं वरें सोईस्कर असून कांहीं तासांत उभारतां येतात.

चीनमध्ये क्षयाची वाढती बाधा

स्वतंत्र चीनमध्ये हजारों विद्यार्थी अन्न-कमतरतेमुळे क्षयाल्लु बळी पडत आहेत. जूकिंग येथील राष्ट्रीय मध्यवर्ती विद्यापीठांतील शेकडा १५ टक्के पुरुष-विद्यार्थ्यांना आणि ४३-३ टक्के अध्यापकांना क्षयाची बाधा झालेली दिसून आली.

"मिळविलेल्या" उत्पन्नावरील करमाफी

इनकमटॅक्सच्या आकारणीत, "मिळविलेल्या" उत्पन्नाच्या १०% रकमेवर कराची माफी मिळणार आहे. ह्या माफीचा सुलासा सालील उदाहरणावरून होईल. "मिळविलेले" उत्पन्न १०,००० रुपये असेल, तर ९,००० रुपयांवरच कराची आकारणी होईल. मिळविलेले उत्पन्न ३०,००० रुपये असेल, तर २८,००० रुपयांवर कर बसेल; कारण माफी दिलेल्या उत्पन्नाची कमाळ मर्यादा २,००० रुपये आहे. सुपर टॅक्सला माफी लागू नसल्याकारणाने, २५,००० रुपयांवरील उत्पन्नावर, म्हणजे वरील उदाहरणांत ५,००० रुपयांवर सुपरटॅक्स बसेलच.

इंडिया युनायटेड मिल्सवरील हुकूम रद्द

इंडिया युनायटेड मिल्सच्या कापड उत्पादनाचें वाटप सरकारने स्वतःकडे घेतलें होतें, तें ३ मार्चपासून पुनः मिल्सकडे आले आहे.

अर्थ

स्टर्लिंग गट आणि डॉलर

ब्रिटिश साम्राज्यांतर्गत देशांची चलने इंग्लिश पौंड स्टर्लिंग-वर आधारलेली असून आणि काहीं इतर देशांचाहि समावेश ह्या गटांत झालेला आहे. ह्या सर्व देशांच्या चलनाचें आंतरराष्ट्रीय मोल स्टर्लिंगच्या मोलाशी प्रमाणबद्ध झालेले आहे. आज जगाच्या बाजारपेठांत सर्वांत महत्त्वाचें व प्रभावी असें चलन अमेरिकन डॉलर हें आहे आणि त्यास सोन्याचा भरभक्कम आधार आहे. पौंड स्टर्लिंगची आंतरराष्ट्रीय किंमत स्थिर राखावयाची म्हणजे त्याचें डॉलरशी असलेलें मोलाचें प्रमाण किंवा डॉलर हुंडणावळीचा दर अबाधित राहिल अशी व्यवस्था करावयाची हें उघड आहे. आंतरराष्ट्रीय देवघेवांत अमेरिकेस यावयाचें देणें त्या देशांकडून यावयाच्या येण्यापेक्षां अधिक झाल्यास स्टर्लिंग स्वस्त व डॉलर महाग होऊन स्टर्लिंग देशांचा गट व अमेरिका ह्यांचेमधील हुंडणावळ अस्थिर होणार. ह्याकरितां स्टर्लिंग चलन क्षेत्रांतिल देशांचें अमेरिकेकडून घ्यावयाचें देणें म्हणजे डॉलरमध्ये काढलेल्या हुंड्या ब्रिटिश सरकार एकत्र करून त्यांचा एक निधी बनवतें आणि त्याच्या आधारावर स्टर्लिंगची किंमत स्थिर ठेवण्याचा प्रयत्न करतें. ह्याचा परिणाम असा होतो कीं हिंदुस्थानासारख्या देशांच्या अमेरिकेकडून मिळावयाच्या येण्याचा उपयोग स्वतंत्र रीतीनें अमेरिकन माल खरेदी करण्याकडे त्यांस करतां येत नाही, कारण त्यांनीं काढलेल्या डॉलर हुंड्या स्टर्लिंगच्या स्थैर्यासाठीं जमवलेल्या फंडांत जमा केल्या जातात. हिंदुस्थानचें अमेरिकेकडून निघणारें डॉलरमधलें देणें हिंदी कारखानदारांस अमेरिकन माल आयात करण्यासाठीं वापरतां येणें आवश्यक असून तें निराळें काढून ठेवले जावें आणि तें स्टर्लिंगच्या गंगाजळीत टाकण्यांत येऊं नये अशी त्यांची मागणी सरकारपुढें मांडण्यांत आली आहे. औद्योगिक अभिवृद्धीसाठीं केवळ इंग्लंडकडूनच नव्हे तर अमेरिकेकडूनहि हिंदुस्थानास यंत्रसामुग्री घ्यावी लागेल आणि त्याकरितां डॉलरची आवश्यकता भासेल. ते उपलब्ध न झाल्यास हिंदी कारखानदारांस जरूर मालासाठीं सर्वस्वी इंग्लंडवर अवलंबून राहणें भाग पडेल ह्या प्रमुख मुद्यावर वरील मागणी करण्यांत आली आहे.

डॉलरचा पुरवठा आणि फडनवीसांचें निवेदन

देवघेवांत अमेरिकेकडून मिळावयाच्या डॉलरची व्यवस्था हिंदी उद्योगधंद्यांच्या गरजेस अनुसरून केली जावी अशा अर्थाच्या मागणीचा वर उल्लेख आला आहे. त्यास अनुलक्षून हिंदुस्थान सरकारच्या घोरणाचा सुलासा सर जेरेमी राइस्मन ह्यांच्या अंदाजपत्रकासंबंधांतल्या भाषणांत येणें अपेक्षितच होतें. हिंदुस्थानास अमेरिकेकडून यावयाच्या डॉलरसंपैकी काहीं रकम युद्धोत्तर पुनर्घटनेसाठीं बाजूस काढून ठेवण्याची तयारी ब्रिटिश सरकारनें दर्शवली असल्याचें त्यांनीं गेल्या वर्षी सांगितलें होतें. त्यानंतर

ह्या प्रश्नाचा त्यांनीं इंग्लंडांत सल केला आणि अखेरीस १९४४ सालासाठीं दोन कोटि डॉलर व १९४५ करितां तेवढीच रकम वेगळी ठेवली जावी अशी तजवीज हिंदुस्थान सरकारनें मान्य केली असल्याचें फडनवीसांनीं सांगितलें. चालू गरजेसाठीं मिळावयाच्या डॉलरचा अंतर्भाव वरील रकमांत केलेला नाही असा सुलासाहि त्यांनीं केला. वार्षिक साडेसात कोटि रुपये किंमतीच्या डॉलरची दोन वर्षीपुरती तरतूद अगदी योग्य आहे आणि हिंदुस्थानची मागणी तिच्यापुढें दामटणें सयुक्तिक होणार नाही असें सरकारचें म्हणणें आहे. हिंदुस्थानचें चलन स्टर्लिंगवर आधारलें असल्यानें ह्या देशाचें हित स्टर्लिंगच्या स्थैर्यांत आहे आणि ह्या स्थैर्यास डॉलरचा भक्कम आधार हवा; तेव्हां आपल्या डॉलरमधील येण्याविषयी आपण आमह धरला असतां तें सर्वांसच अनिष्ट होईल अशी सर जेरेमी ह्यांची विचारसरणी आहे. युद्धपरिस्थितीमुळें स्टर्लिंगवर ताण पडत आहे आणि त्या चलनास टेकू देणें हें हिंदुस्थानचें कर्तव्य आहे; तरीहि हिंदुस्थानची युद्धोत्तर गरज भागावी ह्यासाठीं डॉलर बाजूस काढून ठेवले जात असल्यानें ह्या देशाची सोयहि पहाण्यांत येत आहे. शिवाय, सध्या ठरवण्यांत आलेली वार्षिक साडेसात कोटि रुपये किंमतीच्या डॉलरची तरतूद अपुरी आहे असें अनुभवानें दिसून आल्यास तिचा फेरविचार करतां येईल असें आश्वासन सर जेरेमी ह्यांनीं दिलें आहे. युद्धोत्तर अभिवृद्धीप्रित्यर्थ हजारो कोटि रुपये खर्चले जाण्याची भाषा बोलली जात आहे आणि स्टर्लिंग शिलकांचें भिजत घोंगडें अजून पडलेंच आहे. अशा स्थितींत दोन वर्षांत चार कोटि डॉलरची होणारी तरतूद हिंदी धंदेवाल्यांस कशी समाधानकारक वाटावी हा प्रश्नच आहे.

हिंदी व्यापारी वर्गाची मागणी

प्रस्तुत स्टर्लिंग-डॉलर प्रश्नांसंबंधानें हिंदी व्यापारी मंडळांच्या मध्यवर्ती संघाच्या (फेडरेशन ऑफ इंडियन चेंबर्स ऑफ कॉमर्स) दिष्टी येथें भरलेल्या वार्षिक सभेत एक विस्तृत ठराव मान्य करण्यांत आला. मित्रराष्ट्रांसाठीं हिंदुस्थानांत मोठ्या प्रमाणावर मालाची खरेदी होत आहे, त्याच्या किंमतीच्या फेटीची व्यवस्था मात्र ह्या देशाच्या हितास अनुकूल अशी नसत्याची तक्रार सदर ठरावांत केली असून लंडनमधील साठलेल्या स्टर्लिंगच्या मोबदल्यांत डॉलर अगर इतर चलन दिलें जाण्याची तजवीज ब्रिटिश सरकारनें करावी ह्यासाठीं त्यांच्याशीं तात्काळ बोलणी चालू केली जावी असें सूचवण्यांत आलें आहे. साम्राज्यांतर्गत देशांस देवघेवांत येणें होणारे सर्व डॉलर एकत्रित केले जातात, ही व्यवस्था बंद करण्यांत यावी आणि हिंदुस्थानास मिळालेल्या डॉलरच्या रकमा ह्या देशास अमेरिका वगैरे राष्ट्रांतून मालाची आयात करण्यास वापरण्यास दिल्या जाव्या असेंहि ठरावांत म्हटलें आहे. आणखी एक महत्त्वाची बाब त्यांत अंतर्भूत आहे तिच्याकडे लक्ष वेधणें आवश्यक आहे. हिंदी चलनाची किंमत स्टर्लिंगवर आधारली असल्यानें स्टर्लिंगचें आंतरराष्ट्रीय मोल उतरल्यास हिंदी चलनाचीहि किंमत कमी होईल. एवढ्याकरितां अशी परिस्थिति निर्माण झाल्यास स्टर्लिंग शिलकांचे बाबतींत हिंदुस्थानास नुकसान येईल त्याची भरपाई मिळण्याचें आश्वासन ब्रिटिश सरकारकडून मिळवावें असेंहि ठरावांत सूचविलें आहे.

प्रेसिडेन्सी इ. बँक लि., पुणे

नफ्याची रकम तिप्पट झाली

वेअरमन श्री. ग. रा. साठे, मॅनेजिंग डायरेक्टर श्री. सी. टी. चितळे व मॅनेजर जी. डी. जोगळेकर, बी. ए., (ऑ.) बी. कॉम., एल.एल. बी., ह्यांच्या नेतृत्वाखाली प्रेसिडेन्सी बँकेने १९४४ साली सर्वच बाबतीत चांगली प्रगति केली आहे. एप्रिलमध्ये बँकेने मुंबई येथे शाखा उचवली, तिचा व्यवहार समाधानकारक आहे. १९४४ चे आंकड्यांची १९४३ च्या आंकड्यांशी तुलना करता वसूल भांडवल तिपटीहून जास्त झाले, ठेवीत १० लाखांची भर पडून त्यांची रकम २८३ लक्ष रुपये झाली, नफा १८ हजारांचा ५३ हजारांवर गेला, इत्यादि गोष्टी ठळकपणे दिसून येतात. बँकेची स्वतःची "प्रेसिडेन्सी बँक बिल्डिंग" असल्याकारणाने भाडेलचात मोठीच बचत होऊन वाटीस पुरेपुर वाव मिळत आहे, ही विशेष महत्त्वाची बाब आहे. बँकेच्या ३३३ लक्ष रुपयांच्या खेळत्या भांडवलापैकी १० लक्ष रुपये रोख्यांत व ४३ लक्ष रुपये रोख व इतर बँकांत आहेत. १८३ लक्ष रुपयांची कर्जे दिलेली आहेत. ह्याप्रमाणे, पैसे तरते - राखूनहि बँकेने आपल्या खेळत्या भांडवलावर सुमारे १.६% नफा मिळविला आहे. हिशेबांत खर्चाचे बाजूस ६३,६६२ रुपये व्याज व जमेचे बाजूस १,२०,६४९ रुपये व्याज, १३,२९८ रुपये कमिशन व २६,५१३ रुपये रोख विक्रीत नफा; असे आकडे आहेत. नफा वाटणीत, डिव्हिडेंडचा दर योग्य परंतु मर्यादित (करमाफ ४%) राखून गंगाजळी व रिझर्व वाढविण्याचे चालकांचे धोरण योग्यच आहे.

बँकेचे अधिकृत भांडवल १० लाखांचे ३० लाख करण्यासाठी आवश्यक ती मेमोरेण्डममध्ये दुरुस्ती बँकेच्या येत्या सभेत सुचविण्यांत येणार आहे. बँकेच्या प्रगतीस अशा रीतीने चांगली गति मिळालेली असून, लवकरच ती शेड्यूल्ड बँकांच्या यादीत समाविष्ट होईल. ठेवीतील मुद्दी ठेवींचे प्रमाण जनतेच्या विश्वासाचे निदर्शक असले, तरी करंट ठेवींचे प्रमाण वाढणे किफायतशीरपणाच्या दृष्टीने इष्ट होईल. गेल्या वर्षाच्या साधारण सभेत अध्यक्ष, श्री. साठे, ह्यांनी बँकेने महाराष्ट्राच्या औद्योगिक व आर्थिक प्रगतीसाठी आपुलकीने केलेल्या कामागिरीचा तपशीलवार आढावा घेतला व त्यावरून बँकेच्या उपयुक्ततेची नीट कल्पना करून दिली. त्याचा येथे नुसता उल्लेख केला असता पुरे होईल.

लंडन टाइम्सची मुंबई-योजनेवर टीका

लंडन टाइम्सने मुंबई-योजनेवर खालीलप्रमाणे टीका केली आहे:—“योजना”कारांनी धार्मिक समजुतीचा आणि आचारांचा विचार केलेला नाही. रुढि म्हणजे राजा अशी हिंदुस्थानातील स्थिति आहे. योजना यशस्वी व्हावयाची असेल तर धार्मिक नेत्यांचे सहकार्य मिळवावयास हवे. ”

हिंदुस्थानांत रीतिरिवाजांचे बंधन मोठे आहे व व्यक्तिस्वातंत्र्यावर अधिष्ठित असलेली, नफेबाज पाश्चिमात्य अर्थपद्धति येथे पूर्णपणे सरी ठरावयाची नाही असे न्या. मू. रानडे यांच्यापासून आतांपर्यंत सर्व हिंदी अर्थशास्त्रज्ञांनी प्रतिपादन केले आहे. पण टाइम्सच्या टीकेत रीतिबंधनास अवाजवी महत्त्व दिलेले दिसते.

लष्करी खर्च आणि स्टॅलिंग शिलका

मध्यवर्ती असेंब्लीत सर जेमी राइस्मन ह्यांच्या अंदाजपत्रकावर नेहमीप्रमाणे सभासदांची टीकात्मक भाषणे झाली. त्यांमध्ये अनेक मुद्दे उपास्थित करण्यांत आले आणि फडनवीसांनी त्यांस सरकारच्या वतीने उत्तरे दिली. युद्धसर्चाचे संबंधांत इंग्लंड व हिंदुस्थान ह्यांचेमध्यें वाटणीची व्यवस्था झालेली आहे तिचा अनुसरून ह्या देशावर पडणारा पैशाच्या जबाबदारीचा बोजा मोठा आहे अशी तक्रार करण्यांत आली. हिंदी सैन्य ह्या देशाच्या बाहेर लढण्यास गेले असता त्याचा खर्च ब्रिटिश सरकार सोसते, परंतु गेल्या वर्षी जपानने प्रत्यक्ष हिंदुस्थानांत शिरून तेथे लढाया चालू केल्याकारणाने हिंदी व दुसऱ्या सैन्याचा त्यांचे विषयीचा खर्च हिंदुस्थान सरकारास करावा लागला आणि त्या योगाने गेल्या वर्षी लष्करी खर्चाचे प्रमाण अपेक्षेपेक्षा वाढले ही गोष्ट फडनवीसांनी असेंब्लीचे नजरेस आणली आहे. तसेच स्टॅलिंग शिलका वाढल्या आहेत आणि वाढत आहेत ह्यांचे मुख्य कारण हिंदी युद्धसर्चाचा मोठा हिस्सा ब्रिटिश सरकार स्वतःच्या अंगावर घेत आहे हे होय असे ते म्हणाले. त्या सरकाराने ह्या देशाच्या लष्करी खर्चास हातभार लावला नसता तर तो सर्वच हिंदुस्थान सरकारास करावा लागून इंग्लंडला ह्या देशाचे देणे झाले नसते आणि स्टॅलिंग शिलका लंडनमध्ये साचल्या नसत्या. इंग्लंड हिंदुस्थानांतील युद्धसर्चाचा मोठा हिस्सा स्वतः उचलीत असल्याने त्याच्या रकमा ह्या देशाच्या सात्यावर लंडनमध्ये जमत आहेत. तेव्हां, सर्चाचा बोजा व स्टॅलिंग शिलका ह्या दोहोंचे बाबतीत एकाचवेळी तक्रार करणे विसंगतीच्या दोषास पात्र आहे, हा फडनवीसांचा कोटिक्रम पटण्यासारखा नाही. युद्धसर्चास लागणारा पैसा कर व कर्ज ह्यांचे मार्गाने उभा न झाल्याने आवश्यक झालेले जादा चलन आणि स्टॅलिंग शिलकांचे प्रमाण मर्यादित करण्यावरचे उपाय व त्या शिलकांचा उपयोग ह्या गोष्टी स्वतंत्र असून त्यांचा विचार निराळ्या रीतीने झाला पाहिजे व होत आहे. असे असल्याने सर जेमी राइस्मन ह्यांनी दाखवलेली विसंगती ब्रामक ठरते.

ओगले ग्लास वर्क्स लि., ओगलेवाडी

आठ लक्ष रुपये भांडवलावर तीन लक्ष रुपये निवळ नफा वरिल कंपनीने १९४४ साली २०,५०,८९५ रुपयांची विक्री करून ६,२९,५०३ रुपये अव्वल नफा मिळविला. म्हैसूर ग्लास व एनॅमल वर्क्स, बंगलोर यांजकडून मिळालेल्या १९४३ सालच्या नफ्याची त्यांत १७,२९४ रुपयांची भर पडली. सर्व खर्च, घसारा, मॅनेजिंग एजंटचे कमिशन, वाढ झालेली मालमत्ता, इत्यादि वजा जातां निवळ नफा ३,०४,७७७ रु. उरतो. इंटेरिम डिव्हिडेंडचे ६४,००० रु. वजा जातां बाकी २,४०,७७७ रु. राहते. त्यांतून फायनल डिव्हिडेंड देण्यास ६४,००० रुपये लागतील; म्हणजे संबंद वर्षाचे डिव्हिडेंड शेअरवर २ रु. + २ रु. = ४ रु. असे १६% होईल. औष संस्थानाच्या करासाठी ३५ हजार रु., डि. ई. फंडांत ३५ हजार रु., प्रॉ. व ग्रं. फंडांत २० हजार रु., रिझर्व फंडांत ५० हजार रु., कारखान्यांतील लोकांस बोनससाठी ५० हजार रु., अशी नफ्याची वाटणी होईल. कंपनीचे भांडवल ८ लक्ष रुपये असून रिझर्व आणि इतर फंड आतां पाचवेताने लाखांचे घरांत जातात. “कच्च्या मालाचे स्टॉक्स ऑडिटर्स ह्यांनी तपासले असून सदर मालाचा पुरवठा भरपूर आहे.” कंपनीची वार्षिक सभा ता. १८ मार्च रोजी आहे.

स्फुट विचार

घटना कायद्यांतले व्यापारी निर्विध

हिंदुस्थानच्या राज्यघटनेच्या १९३५ च्या कायद्यांत ब्रिटिश संघेवाल्यांच्या हितसंरक्षणाची तरतूद केलेली आहे. ह्या निर्विधांचे योगाने हिंदुस्थान सरकारचे स्वतःचे औद्योगिक व आर्थिक धोरण आसण्याचे स्वातंत्र्य मर्यादित झाले आहे. घटनेच्या कायद्याची चर्चा चालू असतांना हिंदी लोकमताच्या पुरस्कर्त्यांनी असल्या निर्विधांस कसून विरोध केला होता, परंतु ब्रिटिश संघेवाल्यांचे भांडवल ह्या देशांत गुंतले होते आणि त्यांचा व्यापार व उद्योग येथे चालला होता, त्यास विघातक असे कायदे किंवा धोरण ह्यांचा अवलंब केला जाऊं नये ह्यासाठी योग्य तजवीज करणे अगत्याचे आहे, ह्या मुद्यावर त्या विरोधास न जुमानतां ब्रिटिश पार्लमेंटने संरक्षक योजनेचा अंतर्भाव कायद्यांत केला. हिंदुस्थानांत गुंतलेल्या ब्रिटिश भांडवलाची फेड होऊन इंग्लंडलाच उलट ह्या देशाचे मोठ्या प्रमाणांत देणे झाले आहे आणि येथे युद्धोत्तर पुनर्रचनेत नवीन धंदे काढणे व जुन्यांचा विस्तार करणे निश्चित झाले असल्याने कायद्यांतले वर उल्लेखिलेले निर्विध अनावश्यक व अनिष्ट झाले आहेत. तेव्हां ते काढून टाकले पाहिजेत अशी मागणी करणारा ठराव श्री. मनु सुभेदार ह्यांनी मध्यवर्ती असेंब्लीत नुकताच पुढे मांडला. हिंदुस्थान सरकारास आर्थिक स्वातंत्र्य देण्यांत आले आहे, असे ब्रिटिश मुत्सद्दी नेहमी म्हणत असतात. त्या विधानाच्या सत्यतेस ह्या ठरावाने कसोटी लावली आहे. सरकारच्या वतीने भाषण करतांना सर अर्देशीर बलाल ह्यांनी निर्विध दूर केले जाण्याचे अगत्य मान्य केले, पण घटना कायद्यांत आवश्यक होणारी दुरुस्ती घटवून आणण्याच्या मार्गातील अडचणीची सव्वस सांगितली. हा कायदा अलीकडे अनेकदां पार्लमेंटने दुरुस्त केलेला आहे आणि प्रस्तुत बाबतीतल्या बदलासच कां हरकत घेण्यांत यावी असा प्रश्न विचारण्यांत आला होताच. ही दुरुस्ती एकदेशी व वादग्रस्त ठरणार असल्याने तिचा उद्देश कांहीं तरी व्यावहारिक स्वरूपाच्या तेंढजोडीने साध्य करून घेणे अधिक युक्त असून त्या दिशेने सरकार प्रयत्न करील असे उत्तर सर अर्देशीर ह्यांनी दिले. राजकीय सत्ते-शिवाय आर्थिक स्वातंत्र्य शक्य नसल्याने प्रस्तुत प्रश्न हिंदुस्थानने आतांच घसास लावू नये आणि दमादमाने व सामोपचाराने प्रकरण निकालांत काढावे असा सल्ला त्यांनी स्वबांधवांस दिला.

प्रातिवरील कराच्या कायद्यांत बदल

हिंदुस्थान सरकारच्या फडनवीसांनी आपल्या १९४५-४६ सालाच्या अंदाजपत्रकांत प्रातिवरील करांतील कांहीं बदल समाविष्ट केले आहेत. त्यांस कायदेशीर स्वरूप देण्यासाठी प्रातिवरील कराच्या संबंधांतील कायद्यांत दुरुस्ती होणे आवश्यक आहे. त्या हेतूने सर जरेमी राइस्मन ह्यांनी एक मसुदा असेंब्लीत मांडला आहे आणि त्याचा विचार करण्यासाठी एका कमिटीकडे तो सौंपविण्यांत आला आहे. ह्या संबंधांत असेंब्लीत भाषणे झाली त्यांवरून बिलाच्या कांहीं तत्त्वांस सभासदांचा तीव्र विरोध असल्याचे दिसून येते. प्राप्तीमध्य श्रमाने मिळवलेली आणि विनाश्रमे आलेली असा महत्त्वाचा भेद करण्यांत येऊन पहिल्या प्रकारच्या श्रमितीचे बाबतीत थोडी सवलत देण्यांत आली आहे. ती सर्वमान्य

झाली असून तिचे स्वागत करण्यांत आले आहे, पण कारखान्यांच्या नव्या इमारती व यंत्रसामुग्री ह्यांचे संबंधांत देण्यांत येणारी सवलत अपुरी असल्याची तक्रार आहे. कर चुकवणारांचा पिच्छा पुरवून त्यांच्या घरांत जाणे व कामदव्हा तपासणे इत्यादि बाबतींत सरकारी अधिकाऱ्यांस मुभा दिली आहे तिचा तीव्र विरोध दर्शविण्यांत आला आहे. अशा प्रकारच्या योजनेबाबतून कराची चुकवाचुकवी थांबणार नाही आणि सभासदांनी तितकेच परिणामकारक उपाय सुचवल्यास त्यांचा आपण विचार करूं असे फडणवीसांनी सांगितले. करवसुली कटक रीतीने केली जाण्यास असेंब्लीने सरकारास सहाय दिले पाहिजे असे ते म्हणाले.

अॅबिसिनियाने सशर्त आर्थिक मदत नाकारली

ग्रेट ब्रिटन व अॅबिसिनिया ह्यांचेमध्य १९४२ साली झालेला करार अॅबिसिनियाच्या बादशहाने त्रागा करून बदलून घेतला आहे. बादशहाचे सल्लागार फक्त ब्रिटिशच असावे, पूर्व आफ्रिकेच्या कमांडर-इन-चीफचा अधिकार अॅबिसिनियाच्या फौजेवर चालावा, सरहद्दीचा बराचसा मुलूख ब्रिटिश लष्कराच्या ताब्यांत रहावा, जिब्रुती रेल्वे ब्रिटिश अधिकाऱ्यांनी चालवावी, आणि ह्या सर्व सत्तात्यागासाठी तीन वर्षांत अॅबिसिनियास ग्रेट ब्रिटनने ३० लक्ष पौंड यावे, ह्या अटी बादशहास सहा वाटल्या नाहीत. कराचा फेरविचार व्हावा, असा त्याने प्रयत्न चालविला, तो अयशस्वी झाल्याकारणाने त्याने करार रद्द करण्याचा विचार जाहीर केला. तात्काळ ब्रिटिश सरकारने आपला प्रतिनिधी पाठवून, अॅबिसिनियास पसंत पडणाऱ्या नव्या अटीवर नवा करार केला. अॅबिसिनियाचा बादशहा ब्रिटिश सल्लागारांचाच सल्ला घेण्यास आतां बांधलेला नाही. कांहीं मुलुखावरील आपला लष्करी ताबा ब्रिटिश सरकारने सोडला आहे. अॅबिसिनियाचे लष्कर ब्रिटिश पैशाने ब्रिटिश देखरेखीखाली तयार करण्यांत आले, तरी त अॅबिसिनियाच्या लष्करी मंत्र्याचे हुकुमाखाली येईल. ब्रिटिश सरकारचे ३० लक्ष पौंड कसे खर्च करावे, हे ठरविण्यासाठी ब्रिटिश व अॅबिसिनियन संयुक्त मंडळ नेमण्यांत यावे, ही ब्रिटिश सरकारची अट अॅबिसिनियाच्या बादशहास मान्य नाही. ब्रिटिश सरकारची थोडीफार आर्थिक मदत मिळाली, तरी त्यासाठी आपला राजकीय अधिकार मर्यादित करण्यास अॅबिसिनिया कसा नाखूब आहे, हे वरील करारांतील अटींवरून लक्षांत येईल. अॅबिसिनियामधील आपला अधिकार कमी होत आहे, ही गोष्ट ब्रिटिशांना सहाजीकच सुसदायक नाही.

सैनिकांची वाढलेली उंची काय दर्शविते ?

गेल्या महायुद्धाच्या वेळचे व आतांचे अमेरिकन सैनिक ह्यांची तुलना केली, तर आतांच्या सैनिकांची उंची सरासरीने एक इंच जास्त भरते. गेल्या वीस वर्षांत आहार व आरोग्य ह्यांत घडून आलेल्या सुधारणेचा हा परिणाम आहे. मेट्रोपोलिटन लाइफ इ. कंपनीने जमा केलेल्या आकड्यांवरून असे दिसते की, गेल्या युद्धाचे वेळी लष्करांत दाखल होणाऱ्या उमेदवारांची सरासरी उंची ६७.४९ इंच होती, ती आतां ६८.१५ इंच भरते. पूर्वी शंभरांत ६.५ उमेदवार ६ फूट उंच होते; आतां ८.७ उमेदवार त्या उंचीचे आढळतात. ५ फूट १० इंच उंचीच्या उमेदवारांचे शेकड्या प्रमाण २४.४ वरून २७.५ वर गेले आहे.

हिंदी कपास कापडाच्या गिरण्या

युद्धानंतर कांही काळ तेजी रहाणार

सर जोसेफ के ह्यांचे विचार

“ येती कांही वर्षे तरी हिंदी कपास कापडाच्या गिरण्यांस परदेशी गिरण्यांच्या स्पर्धेची भीति वाळगण्याचें कारण नाही. देशांतील कापडाची मागणी पुरविण्यास हिंदी गिरण्या समर्थ होतील व उत्पादनक्षमता वाढली तर निर्गतीसहि वाव मिळेल.

“ नवीन नवीन धागे व कापड तयार होऊं लागली आहेत. लोकांच्या आवडीतहि फरक पडत आहे. कामगारांच्या सुखसोयीच्या योजना पुढें येत आहेत आणि भावनियंत्रण युद्ध संपतांच नाहीसे होण्याचा संभव नाही. ह्या सर्व गोष्टी लक्षांत घेतल्या पाहिजेत.

“ युद्धविषयक मागणी संपतांच चलनविस्तार आणि काळा बाजार बंद पडतील आणि गिरण्यांमधील योग्य स्पर्धेमुळे लोकांना वाजवी किंमतीस कापड मिळू लागेल.

“ हिंदी गिरण्यांतील पुष्कळशी यंत्रसामुग्री बदलून नवी बसविण्याची वेळ आली आहे. गेल्या मंदीनंतर कित्येक वर्षे यंत्रसामुग्री बदललेली नाही. आतां, तीत सुधारणा केल्याविना स्पर्धेस तोंड देतां येणार नाही. तथापि, किंमतीचा नीट विचार करूनच पाऊल टाकलें पाहिजे.

“ गिरणीमालक व कामगार ह्यांमध्ये चांगला समजोता निर्माण होणे आवश्यक आहे. ह्याबाबत आतां बरीच प्रगति झाली असली, तरी अद्याप सुधारणेस पुष्कळच वाव आहे. वांधे तदजोडीनंच मिटविले जाणें अमत्याचें आहे.

“ आपण फार जातीचें कापड काढतो, त्यामुळे कार्यक्षमता कमी होते आणि उत्पादनावर त्याचा प्रतिकूल परिणाम होतो. वाढत्या मागणीस पुरें पडणारें उत्पादन मोठ्या प्रमाणावरच केलें पाहिजे आणि त्या दृष्टीनें ऑटोमॅटिक मागांच्या उपयुक्ततेचा विचार केला पाहिजे.”

विमा एजंट्यांच्या कमिशनमध्ये छोट ?

विमा एजंट्यांच्या कमिशनचा कमाल दर पहिल्या वर्षाच्या हप्त्यांच्या २५% ते ३२% असावा आणि रिन्युअल हप्त्यांच्या २३% पेक्षा जास्त कमिशन त्यांस मिळू नये, असें सुचविण्यांत येत आहे. त्याचा विमा एजंट्यांवर आणि त्यामुळे कंपन्यांस मिळणाऱ्या कामावर काय परिणाम होईल, हें काळजीपूर्वक पाहिलें पाहिजे. विमा एजंट्यांस विमा एजन्सीच्या व्यवसायांतून पुरेसे पैसे मिळाले, तर तो एजन्सीचें काम जितकें चांगलें करील तितकें जोडधंदा म्हणून करणार नाही ही गोष्ट अगदी स्पष्ट आहे. कमिशनच्या आजच्या दराप्रमाणेहि बहुसंख्य विमा एजंट्यांची प्राप्ती पुरेशी होत नाही. तेव्हा, कमिशनचा दर अगदी कमी करणें श्रयस्कर होणार नाही. एजंट्यांचें कमिशन फार सखी उतरविल्यास, त्याचा परिणाम घातुक होईल, असा इशारा मि. जोन्स व श्री. श्रीनिवासच ह्यांनी दिला आहे. एजंट नेमणाऱ्या चीफ एजंट्यांच्या कमिशनवर कायदा मर्यादा घालीत नसल्याकारणानें कित्येक कंपन्या चीफ एजंट ह्या नांवासाठी वस्तुतः साध्या एजंट्यांसहि फाजील कमिशन देऊं शकतात. ह्या संबंधांत सुधारणा करून, चीफ एजंट्यांची व्याख्या कडक करण्याची आवश्यकता आतां तीव्रतेनें भासू लागली आहे.

इंग्लंडमधील मोटारींविरील कर

कर बसविण्याच्या पद्धतीचा देशांतील उद्योगधंदे व व्यापार यांवर कसा परिणाम होतो याचें एक उत्कृष्ट उदाहरण म्हणजे इंग्लंडमधील मोटारींचा धंदा होय. इंग्लंडमध्ये मोटारींवर बसविलेला कर मोटारींतील सिलिंडरचा व्यास × त्यांची संख्या = सिलिंडरांचें क्षेत्रफळ यांवर आधारलेला आहे. वास्तविक पाहतां मोटारींची अश्वशक्ति सिलिंडरचा व्यास × उंची × त्यांची संख्या यांवर म्हणजेच सिलिंडरांचे एकूण घनफळावर अवलंबून असते. जगांतील बहुतेक सर्व देशांत कर सिलिंडरांच्या घनफळावरच आधारलेला आहे. इंग्लंडमधील अशा चमत्कारिक करकाय्यामुळे तेथील मोटारींचे कारखानदार मोटारींच्या सिलिंडरचा व्यास कमी परंतु उंची जास्त ठेवतात. हें ब्रिटिश मोटारींचें वैशिष्ट्य आहे. अर्थात् त्यांत नुकसानच आहे.

तेथील करयोजनेतील इतरहि कांही कलमांमुळे इंग्लंडमध्ये मोठी मोटार ठेवणें फार महाग पडतें. यामुळे तेथील कारखानदार बहुधा लहान मोटारी तयार करतात.

वरील दोन कारणांमुळे ब्रिटिश मोटारी बाहेरील देशांत खपण्यास जड जातात व त्याचप्रमाणें बाहेरील मोटारी इंग्लंडमध्ये विकणें अवघड पडतें.

या कायद्यांत नुकताच बदल करण्यांत आला आहे, त्याअन्वये यापुढें कर घनफळावर बसविला जाईल. परंतु अजूनहि मोठ्या मोटारींविरील कर कमी झालेला नाही.

या नवीन कायद्यामुळे ब्रिटिश मोटारी लहानच राहतील; परंतु त्यांचा सिलिंडर इतरत्र केलेल्या सिलिंडरसारखा होतिला. कर वाचविण्यासाठी तीं मुद्दाम उंच करण्यांत येणार नाहीत.

यामुळे ब्रिटिश कारखान्यांस मोटारी निर्यात करण्यास थोडें सोपें जाईल असा कांही कारखानदारांचा अंदाज आहे. कारण त्यांच्या मते जगभर हॅली लहान इंजिने बांधण्याकडे प्रवृत्ति आहे व त्याच प्रवृत्तीस स्वदेशांत उत्तेजन द्यावें. परंतु कांहींना असे वाटतें कीं मोठ्या मोटारींविरील करहि कमी असतां तर बरें. कारण बाहेरील बऱ्याच देशांत मोठ्या मोटारी लागतात व तशाच ब्रिटनमध्ये संपादनात म्हणजे कारखानदारांस निर्यातीसाठीं खास “ मॉडेल ” काढावें लागणार नाही.

श्री. चि. का.

“ जगांतील सर्वांत मोठी डेअरी हिंदुस्थानांत आहे ”

जगांतील सर्वांत मोठी डेअरी हिंदुस्थानांत आहे. “ लष्करी लोक व सिव्हिल सव्हीसमधील युरोपियन लोक ह्यांच्या कुटुंबीयांना ताजें दूध व लोणी पुरविण्यासाठीं कांहीं वर्षांपूर्वी स्थापन केलेल्या सुमारे सहा मिलिटरी डेअरीपैकीच ती एक आहे. ” तिचें क्षेत्र ९६,००० एकर आहे. “ हिंदुस्थानची लोकसंख्या ४०,००,००,००० आहे व त्यापैकी ९०% पेक्षा जास्त लोकांचें पोट शेतीवर अवलंबून आहे. बहुसंख्य लोक निरक्षर आहेत. गेल्या दोन हजार वर्षांत त्यांच्यामध्ये प्रगति झालेली नाही. शिकलेल्या हिंदी लोकांना शेतीचा व्यवसाय आवडत नाही. शाळांतून बाहेर पडलेल्यांना कारकुनाची नोकरी मिळविण्यापेक्षा दुसरे कांहीं सुचत नाही. ” — जनरल ह्यूजेस ह्यांनी दि फार्मर अँड स्टॉक ब्रीडर ह्या ब्रिटिश साप्ताहिकांत लिहिलेला लेख

नव्या अंदाजपत्रकावर कायदेमंडळांत टीका

मध्यवर्ती कायदेमंडळामध्ये नव्या अंदाजपत्रकावर टीका चालू आहे. वाढता युद्धखर्च, स्टॅलिंग शिल्लकांचे भवितव्य याणि प्राप्तीवरील कराच्या कायद्यांतील बदल हे वादाचे मुख्य प्रश्न होत. प्राप्तीवरील कर बसवितांना सश्रम मिळविलेले आणि विनायास मिळविलेले घन अशी जी विभागणी करण्यांत आली आहे तिचे स्वागत झाले. पण हा फरक अधिक निश्चित झाला पाहिजे असे श्री. भुलाभाई देसाईनी सांगितले. प्राप्तीवरील कर आकारणाऱ्या अधिकाऱ्यास जे अधिकार देण्यांत आले आहेत त्यांच्यावर सूप टीका झाली. वरील अधिकाऱ्यास खाजगी जागेत देखील प्रवेश मिळावयाचा ही गोष्ट अनिष्ट होय. अशी योजना इंग्लंडमध्येसुद्धा नाही. खाजगी हक्कांची त्यामुळे पायमल्ली होते. अधिकारी वर्ग अधिक उन्मत्त बनेल. साठविलेले धान्य शोधून काढावे म्हणून जे अधिकारी घरांत प्रवेश करतात, त्यांचे अत्याचार लक्षांत घेतां वरील अधिकार किती घातुक होणार आहे ते कळून येईल. मद्रास इलाख्यांत अशी योजना चालू असली तरी ती लोकमताच्या विरुद्ध गव्हर्नरानीं प्रस्थापित केली आहे हे लक्षांत घेतले पाहिजे. खाजगी घरांत शिरून परत एकदां प्राप्तीसंबंधी आढावे पहावयाची योजना सहा वर्षांपूर्वी फेटाळून लावण्यांत आली होती तीच आतां पुढे करण्यांत येत आहे.

अर्थमंत्र्यांनी वरील आक्षेपांस उत्तरे दिली. युद्धखर्च वाढतो आहे अशी इकडे तक्रार करून स्टॅलिंग शिल्लका फुगत चालल्या आहेत अशी ओरड करण्यांत अर्थ नाही. हिंदुस्थानने किती युद्धखर्च पेलवा ते पूर्वी झालेल्या करारावाचून दुसरे कोणीच बदलू शकत नाही. प्राप्तीवरील कराच्या बाबतींत बरीच टीका झाली. लोकांस कायद्यानें सवलत द्यावयाची पण कायदा चुकवू द्यावयाचा नाही अशा तत्वांवर दुसरी अधिक चांगली कोणती योजना सुचली असती? शेवटी हा प्रश्न फटणविसांनीं एका निवडक मंडळाकडे सोपविण्याचे कबूल केले.

नवे शेअर विक्रीस काढण्यास विरोध

हायकोर्टांत भागीदारांचा अर्ज

बॉंबे लाइफ अॅशुरन्स कं. लि. नें आपले भांडवल ४,५९६ नवे ऑर्डिनरी शेअर्स विक्रीस काढून ते ५,४०,४०० रुपयांचे १०,००,००० रुपये करण्याचे ठरविले व प्रथम ते शेअर्स भागीदारांना प्रत्येक भागास ७५ रुपये वाढाव्यानें देऊं केले. “कंपनीची आर्थिक स्थिति चांगली आहे; नवे शेअर्स काढणे कंपनीच्या हिताचे नाही; कंपनीचा ताबा स्वतःकडे राखण्याचा कांहीं दायरेकरांचा हेतु आहे तो सिद्धीस नेण्यासाठी व भांडवल वाढविण्यांत येत आहे” वगैरे मुद्यांवर नानाळाल श्वेरे वगैरे भागीदारांनीं मुंबई हायकोर्टांत अर्ज करून कंपनीच्या दायरेकरांवर शेअर भांडवल वाढविण्यास तात्पुरता मनाई हुकूम मिळावा, अशी विनंति केली. त्या अर्जाचा विचार ९ मार्च रोजी न्यायालय असे ठरले. शेअर अॅलॉट करणे तहकूब करण्याचे दायरेकरांनीं आश्वासन दिल्यावरून अर्जाचा विचार ९ मार्च रोजी न करतां १२ मार्चपर्यंत पुढे ढकलल्याचे न्या. भगवति यांनीं जाहीर केले.

डोक्यांतील उवा १ तासांत मारण्याचा आश्चर्यकारक शोध

लायसॉफ

बाटली किंमत १ रु. ट. ख. निराळा दोन वेळां उपयोग दि मागोरा केमिकल कं. लि. — हिराबाग, पुणे २ —

— कोको प्या —

कोको हें उत्कृष्ट पेयास आहे. सध्यांच्या अन्नदंदांच्या दिवसांत तर अशा पेयाची अधिक जरूरी आहे.

“ सॅचवर्क ”

कोकोची मागणी करा. म्हणजे स्वस्त, उत्कृष्ट व शुद्ध कोको मिळेल.

— साठे चॉकोलेट बक्स, पुणे २.

सांड हार्टिना

छातीस चकचकणे, घाव उगणे, उजवीक कळ कर पळ करणे, रक्तचा दाब वाढणे व इतरपणी क्लेश्यां पंथर जास गुणकारी.

ओ रि जि न ल
ना म्ही ते ला चे
कारखानदार.

द. कृ. सांडू प्रदर्सी, चेंबूर, लिमिटेड.
मॅन्गु. केमिस्ट्रि व इन्सुल्व.
चेंबूर, मुंबई.

पुणे चीफ एजंट :
मे. श्रीदत्त एजन्सी
१०० रविवार पेठ,
माती चौक, पुणे २.

कोल्हापूर विक्रेते :
मे. भागवत आणि कं.
कांच लाइन

सातारा जिल्हा एजंट :
मे. जोशी आणि
मंडळी
भवानी पेठ.

अहमदनगर विक्रेते :
मे. देशमुख आणि कं.
नवी पेठ.

आगपेट्यांच्या धंद्याची हिंदुस्थानांत स्थापना

गेल्या महायुद्धापूर्वी हिंदुस्थानांत आगपेट्या संपत त्यांपैकी बहुतेक पेट्या स्वीडन व जपान ह्या देशांतून येत असत. स्वीडनच्या आगपेट्या चांगल्या असल्या तरी जपानी माल स्वस्त असल्याकारणाने तो जास्त लोकप्रिय होता. शहरांतील लोक मात्र स्वीडिश आगपेट्याच पसंत करीत. महायुद्धाचे काळांत जपानी आगपेट्यांच्या १५पेठेपेठे स्वीडिश आगपेट्या टिकू शकल्या नाहीत व १९१७ साली जपानी मालाने हिंदी बाजारपेठ पूर्णपणे काबीज केली. सरकारने आपले उत्पन्न वाढविण्यासाठी आगपेट्यांवर जबर जकात बसविण्यास प्रारंभ केला व त्यांतूनच आगपेट्यांच्या उत्पादनास हिंदुस्थानास जोराची चालना मिळाली.

युद्धानंतरच्या काळांत, जपानचे प्रतिस्पर्धी पुनः बाजारपेठेंत उतरले व जपानचे महत्त्व कमी झाले. पुढे जकातीचा दर १००-२००% करण्यांत आला, त्यामुळे आयात एकदम उतरली. १९२१-२२ साली १ कोटि, ३६ लक्ष ग्रेस आगपेट्यांची आयात झाली होती; १९२६-२७ मध्ये हा आकडा ६१ लक्ष ग्रेसवर उतरला. आयातीमधील ही तफावत देशी आगपेट्यांनी भरून काढली. १९२२ पूर्वी हिंदी आगपेट्या अगदी लहान प्रमाणावर तयार करण्यांत येत असत. त्यानंतरच सत्या आगपेट्यांच्या धंद्यास प्रारंभ झाला व सर्व स्थानिक गरजा भागविण्याइतका तो १९३० मध्ये मोठा झाला. प्रारंभी बिन गुलाच्या काढ्या व पेट्या ह्यांवर जकात नव्हती, त्यामुळे जपानमधून काढ्या मागवून त्यांवर गूल चढवून त्या पेट्यांत भरण्याचे काम हिंदुस्थानांत सुरू झाले. ही कामे बव्हंशी हातानेच होत. ऑटोमॅटिक यंत्रांचीहि पुढे जपानमधून आयात होऊन ती हिंदी कारखान्यांत बनविण्यांत आली. बिन गुलाच्या काढ्या व मोकळ्या पेट्या ह्यांवर हिंदुस्थान सरकारने जकात बसविल्यानंतर कारखानदारांना लाकडापासूनच्या सर्वच क्रिया स्वतः करणे माग पडू लागले. १९२४ नंतर आगपेट्यांचे उत्पादन पूर्णत्वाने हिंदी बनले, असे म्हणता येईल. काही प्रमुख हिंदी कारखान्यांची नावे खाली दिली आहेत:—

स्थापना	स्थापना
पसावी कं. कलकत्ता	१९२३
अदमजी हाजी दाउद अँड कं. रंगून	१९२४
महालक्ष्मी फॅक्टरी, कलकत्ता	१९२५-२६
बरेली मॅच वर्क्स, बरेली	१९२५-२६

दि स्वीडिश मॅच कंपनी ही स्वीडनमधील अग्रेसर कंपनी होय. तिने हिंदुस्थानांत अनेक वर्षे जपानी स्पर्धेस टक्कर दिली होती. तिनेच आता हिंदुस्थानांत, संरक्षक जकातीच्या भितीच्या आंत, कारखाने काढण्याचे ठरवून खालील कारखान्यांची स्थापना केली:—

हिंदुस्थानांतील स्वीडिश कारखाने

स्थापना	स्थापना
अंबरनाथ	जुलै १९२४
कलकत्ता	सप्टेंबर १९२४
परेळ	सप्टेंबर १९२४
आसाम	जुलै १९२६
बर्मा	ऑगस्ट १९२५
मंडाले	ऑक्टोबर १९२५

वेस्टर्न इंडिया मॅच कं. लि. ह्या मॅनेजिंग एजन्सी फर्मकडे वरील बहुतेक कारखान्यांची व्यवस्था आहे.

आगपेट्यांवरील जबर जकातीमुळे आगपेट्यांच्या कारखान्यांना एक प्रकारे जबर संरक्षण मिळाले, तरी ही जकात वार्षिक कराच्या स्वरूपाची व म्हणून केव्हाहि सरकारास कमी-ज्यास्त करण्याजोगी होती. तेव्हां तिला कायम संरक्षक जकातीचे स्वरूप देण्याबद्दल कारखानदारांची मागणी होती. १९२६ साली सरकारने टारिफ बोर्डांमार्फत ह्या धंद्याची चौकशी करविली. १९२८ साली हिंदुस्थानांत दररोज ५०० पेक्षा ज्यास्त ग्रेस पेट्या करणारे २७ कारखाने होते. वार्षिक उत्पादनाची शक्ति १ कोटि ८० लक्ष ग्रेस टनांची होती, त्यापैकी सुमारे ६० लक्ष ग्रेस स्वीडिश मालकीच्या कारखान्यांत तयार होत असत. टारिफ बोर्डांने १ रु. ८ आ. जकात ही संरक्षक जकात म्हणून कायम करावी, असे सुचविले व सरकारने त्यास मान्यता दिली. १९३४ साली हिंदुस्थानांतील उत्पादनावर एक्साइज ड्यूटी बसविण्यांत आली, व तीत वेळोवेळ बदल करण्यांत आला. सरकारचे एक्साइजचे उत्पन्न कसे वाढत गेले, हे खालील आकडे दर्शवितात:—

वर्ष	रुपये
१९४१	३,०५,०४,०००
१९४२	३,३१,००,०००
१९४३	४,२४,८५,०००

युनायटेड कमर्शियल बँक लि., कलकत्ता

प्रत्येक शाखेची ऑडिटरमार्फत हिशेबतपासणी

वरील बँकेस ३१-१२-४४ अखेर संपलेल्या नऊ महिन्यांत १२,८४,५५३ रुपये नफा झाला. वसूल भांडवल १ कोटि रु., ठेवी १७३ कोटि रु., रोखे व शेअर्स ह्यांत गुंतवणूक ७३ कोटि रु., कर्जे ७३ कोटि रुपये, असे ताळेबंदांत आंकडे आहेत. रोख्यांच्या विक्रीचे व्यवहारांतील नफा ताळेबंदांत घेतलेला नाही, असा खुलासा ताळेबंदाखाली मुद्दाम केलेला आहे. शाखा काढण्यासाठी आलेला खर्चहि हिशेबात खर्ची टाकलेला आहे. भागीदारांनी निवडलेल्या ऑडिटारांनी शाखांच्या मॅनेजरांनी दिलेल्या हिशेबाचे तक्त्यांवर अवलंबून राहू नये व प्रत्येक शाखेच्या हिशेबाची तपासणी योग्य ऑडिटरकडून करवून घ्यावी, असे डायरेक्टरांचे धोरण आहे. सहाजीकच ऑडिट फी खाली २०,९०० रुपये खर्ची पडले आहेत.

तयार कपड्यांचे
व्यापारी

महिंद्रकर ब्रदर्स

गिरगांव, मुंबई नं. ४
व बुधवार चौक, पुणे.

संस्थापक :

कै. नानासाहेब सरपोतदार

पूना गेस्ट हाऊस

टेलिफोन
नं. ७७९

हे पत्र पुणे, पेठ मांजुर्डा प. नं. ९१५१३ आर्यभूषण जापखान्यांत रा. विठ्ठल हरि बर्वे, यांनी छापिले व
से. श्रीपद शानन काळे, बी. ए., यांनी 'दुर्गाविपस', मांजुर्डा, प. नं. ९२४१३, पुणे शहर, येथे प्रसिद्ध केले.